

RECENZIJĄ

2026-07-31

Recenzuojamas vadovėlis parengtas pagal 2022 m. atnaujintą Pilietiškumo pagrindų bendrąją programą. Abi jo dalys sudaro nuoseklų kursą, kuriame nagrinėjami Lietuvos konstitucinės santvarkos, politinių institucijų, tarptautinio bendradarbiavimo, teisminės valdžios, žiniasklaidos, informacinio atsparumo, nacionalinio saugumo ir krašto gynybos klausimai. Autoriai sudėtingą teisinį ir politinį turinį pateikia dešimtos klasės mokiniams suprantama kalba, teorinę medžiagą siedami su dokumentų analize, diskusijomis ir praktinėmis veiklomis. Vadovėlis pasižymi aiškia ir abiejose dalyse išlaikyta metodine struktūra. Temų pradžioje nurodomas numatomas mokymosi turinys ir pagrindinės sąvokos, o poskyriai pradedami temos reikšmę paaškinančiais teiginiais. Autorinį tekstą papildė Konstitucijos ir kitų teisės aktų ištraukos, schemos, žemėlapiai, iliustracijos, klausimai bei kūrybinės ir tiriamosios užduotys. Šis modelis padeda mokiniui orientuotis gana gausioje medžiagoje ir leidžia mokytojui derinti darbą tiek individualaus tiek grupinio darbo metodus.

I dalies vertinimas. Pirmojoje dalyje pristatoma Lietuvos Respublikos Konstitucija, neginkluotasis pilietinis pasipriešinimas, Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Sąjunga, Lietuvos Respublikos Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė. Temų seka pagrįsta: nuo konstitucinių valstybės pamatų pereinama prie Lietuvos veikimo tarptautinėje bendruomenėje ir pagrindinių politinės valdžios institucijų. Konstitucijos tema leidžia suprasti jos vietą valstybės teisinėje sistemoje, valdžių padalijimo principą, žmogaus ir piliečio teises bei jų įgyvendinimo iššūkius. Seimo, Prezidento ir Vyriausybės veikla pristatoma ne tik išvardijant jų funkcijas, bet ir parodant institucijų tarpusavio ryšius, Vyriausybės formavimo procesą bei politinės atsakomybės mechanizmus. Tai padeda suvokti, kad demokratinėje valstybėje valdžios institucijos bendradarbiauja, tačiau kartu viena kitą riboja ir kontroliuoja. Atskiros paaškinimo reikėtų neginkluotojo pilietinio pasipriešinimo temoje. Vadovėlio sąvokų blokelyje neginkluotasis pilietinis pasipriešinimas apibūdinamas kaip piliečių dalyvavimas ginant valstybę nekarinėmis ir nesmurtinėmis priemonėmis. Tačiau 2.2 poskyryje ta pati sąvoka vartojama aptariant taikos metu vykstančius protestus, streikus, peticijas, boikotus ir kitas pilietines akcijas, kuriomis siekiama pakeisti valdžios sprendimus ar reaguoti į visuomenėje egzistuojančią neteisę. Toks pateikimas nepakankamai aiškiai atskiria pilietinį dalyvavimą nuo organizuoto neginkluotojo pilietinio pasipriešinimo. Demokratinėje valstybėje protestai, streikai, peticijos ir demonstracijos pirmiausia yra teisėtos nuomonės raiškos, interesų gynimo ir dalyvavimo viešajame gyvenime formos. Neginkluotojo pilietinio pasipriešinimo priemonėmis jos tampa tada, kai sudaro kryptingos nesmurtinės veiklos dalį, kuria priešinamasi valdžios piktnaudžiavimui, sisteminei neteisėbei, žmogaus teisių pažeidimams, okupacijai ar grėsmei demokratinėi konstitucinei santvarkai. Todėl siūlytina poskyrį „Neginkluotasis pasipriešinimas kaip pilietinės veiklos būdas“ pavadinti „Pilietinis dalyvavimas ir neginkluotasis pasipriešinimas demokratinėje visuomenėje“ ir tekste paašškinti, kad ta pati veiklos forma skirtingame politiniame kontekste gali turėti skirtingą reikšmę.

II dalies vertinimas. Antrojoje dalyje nagrinėjama teisminė valdžia, žiniasklaida ir žodžio laisvė, informacinė bei žinių visuomenė, visuomenės atsparumas informacinėms grėsmėms, nacionalinis saugumas ir krašto gynyba. Kiekvienoje temoje numatytas darbas su šaltiniais ir praktinė veikla, todėl išlaikoma pirmojoje dalyje suformuota teorinių žinių ir jų taikymo dėmė. Teisminės valdžios tema aiškiai pristato teismų struktūrą, teisėjų nepriklausomumo principą, teismo proceso dalyvius ir Konstitucinio Teismo paskirtį. Teismų sistemos schema padeda susisteminti institucijas, tačiau tekste reikėtų išsamiau paaiškinti jos daugiapakopškumo prasmę: kodėl sprendimai gali būti skundžiami, kuo apeliacija skiriasi nuo kasacijos ir kaip tai padeda ištaisyti galimas teismo klaidas. Žiniasklaidos ir socialinės medijos temos aktualios mokinių kasdieniam gyvenimui. Socialinių tinklų poveikis vertinamas ne vien neigiamai: aptariamos informacijos sklaidos, bendravimo ir pilietinio aktyvumo galimybės, taip pat dezinformacijos, priklausomybės, privatumo pažeidimų, patyčių ir informacinių burbulų pavojai. Vertinga, kad mokinys skatinamas suvokti savo atsakomybę ne tik už kuriamą, bet ir už platinamą turinį. Informacinių grėsmių temoje sistemiškai pristatomi propagandos požymiai ir jos skirstymas į baltąją, pilkąją bei juodąją. Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos temos yra viena stipriausių antrosios dalies vietų. Saugumas pristatomas kaip visos visuomenės atsakomybė, apimanti ne tik kariuomenės ir kitų institucijų darbą, bet ir piliečių informacinį atsparumą, bendruomeniškumą bei pasirengimą ekstremaliosioms situacijoms. Praktinėje veikloje mokiniai kviečiami tirti, kaip mobilizacijos ar realios grėsmės atveju veiktų jų mokykla ir vietos bendruomenė. Tokios užduotys abstrakčias sąvokas tiesiogiai susieja su mokinio aplinka.

Apibendrinant galima teigti, kad abi vadovėlio dalys pasižymi nuoseklia struktūra, aktualiu turiniu ir aiškia teorinės medžiagos, šaltinių analizės bei praktinių veiklų dėme. Užduotys skatina mokinius ne tik atkartoti informaciją, bet ir argumentuoti, kritiškai vertinti šaltinius, analizuoti visuomenines situacijas bei formuoti pagrįstą pilietinę poziciją. Recenzijoje pateikti siūlymai yra rekomendacinio pobūdžio ir bendro teigiamo vadovėlio vertinimo tikrai nekeičia. D. Muniaus ir R. Tamkevičiūtės parengtas vadovėlis „Pilietiškumo pagrindai“ 10 (II gimnazijos) klasei I ir II dalys atitinka bendruosius ir specialiuosius vadovėliams keliamus reikalavimus ir yra tinkamas spausdinti bei naudoti Lietuvos mokyklose kaip pagrindinė mokymo priemonė pilietiškumo pagrindų dalyko pamokose.

Irena Tiškienė
Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijos
Istorijos mokytoja metodininkė